

ԿԼԵՆՈՆԵԳԻԺՏԵԿԵՆ

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐԸ

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՑ ՄԷՋ

Դ.

ՎԱՐԴԱՊԵՏՈՒՆ ՊԱՅՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ՏԱԹԵՒՈՒ ԴՊՐՈՑԻՆ

Ձ. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԿՆԱՐԿ ՄԸ ՏԱԹԵՒՈՒ ԴՊՐՈՑԻՆ ՎՐԱՑ

Սիւնեացի եպիսկոպոսութիւնը, որու կեդրոնն էր Տաթևու վանքը, Եկեղ. Պատմութեան մէջ կը ներկայանայ գերազատ ուրիշ եպիսկոպոսութիւններու վրայ, իր Առաջնորդները պարզ եպիսկոպոսներ չէին, այլ արքեպիսկոպոսս եւ կամ մանաւանդ մեքսապոլիս, որոնք շատ մասամբ Կաթողիկոսի կամապատիւ առաւելութիւններ կամ առանձնաշնորհումներ կը վայելէին: Օրբէլեան Ստեփանոս Եպս. (ԺԲ. դար), Սիւնեաց Աթոռին մետրապոլիտներէն մէկը, որ հիկեղեցական պատմութիւնը գրած է իր Վիճակին՝ Թանկագին տեղեկութիւններունի այս մասին. տեղեկութիւններ՝ որոնց ծագումը կը կորսուի զորոյցներու կամ աւանդութիւններու մէջ: Ըստ այսմ՝ Աւետարանի քարոզութիւնը Հայոց մէջ այդտեղէն սկսած է, թէ նոյնինքն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ անձամբ առած է այն բոլոր հիկեղեցական առանձնաշնորհութիւնները Սիւնեաց Աթոռին, որոնք շատ ճոխ են եւ շատ ուշադրու եւ հետզհետէ վաւերացուած Մեծն Ներսէսի եւ Ս. Սահակի ձեռնդրով:

Այս առանձնաշնորհումները երկու որոշ հանգամանք ունին. — արտաքին եւ ներքին:

Արտաքիններն են խաղված, գաւազան, բազմական, ամէնքն ալ թանկագին եւ մեծարժէք առարկաներ, որոնք տրուած են եպիսկոպոսներու ասիւնէն տարուելու համար՝ իրրեւ պատուի եւ շուքի նշաններ:

Ներքինները զուտ հոգեւոր բնութիւն մը ունին եւ ուղղակի կապուած են մեր ուսումնասիրութեան նիւթին հետ: Օրբէլեան կ'ըսէ. ասոնց գործն է եպիսկոպոսներ ձեռնադրել գաւառներու վրայ. առանց ասոնց

մասնակցութեան կամ հաւանութեան ո'չ Կաթողիկոս կ'ընտրուի, ո'չ ալ եկեղեցական ժողով կը գումարուի. քեւ նախաբոռ վարդապետութիւնն եւ հրաման մեկնութեան եւ քարոզմանութեան սոցա միայն զեմհեցաւ ի մէջ Հայոց ի սրբոյն Սահակայ եւ յետեւնալ վարդապետեց Մեսրոպայ (Օրբէլեան, Հատոր Ա., երես 66-67, 155, 176):

Այս փառաւոր դիրքն ու պատիւը շատերուն նախանձը գրգռեց եւ տեղի տուաւ երկպառակութիւններու. նոյնիսկ Սիւնեացի եպիսկոպոսներէն ոմանք ընթացքը շատ զիւր չեկաւ Ս. Էջմիածնի Աթոռին. թիւրիմացութիւններ եւ հետադարձութիւններ պատահեցան եւ պահ մը խափանեցան այդ առանձնաշնորհումները, զոր վերահաստատեց Սարգիս Կթղ. 1006ին, Յովնանէն Եպս. ի (Մետրապոլիտ) ձեռնադրութեան առթիւ: Սարգիս Կթղ. Սիւնեաց Աթոռին իրաւունց վերահաստատութեան համար գրած շրջաբերականին մէջ կ'ըսէ. «Եւ վերստին աւանդեցաք նմա զնախնական պատիւն իւրեանց՝ զխաչն եւ զբազմականն: Եւ այս ոչ հիմէ մերով ձեռնորոշ իշխանութեամբ, այլ զի երբ առ մեզ զմեծափառ նամակս եւ զվճիռ պայմանի գրեալ ձեռամբ նախնի հայրապետացն Հայոց, սկսեալ եւ Սրբոյն Գրիգորէ Լուսաւորիչն եւ յորդուց եւ ի թռանց իւրոց, որոց նմանակ միջ ի սուրբ Սահակ յունաբեց գրով եւ գրեալ, եւ իւրաքանչիւր մասանի կապարեալ կնիով եղեալ ի վերայ, եւ անցի հայրեկն գրով միջ յԱնանիա (Օրբէլեան, Հատ. Բ., երես 33. Հմմտ. երես 28-29, 46-47. Հատ. Ա., երես 65-66, 96-97, 115, 147-149, 181): Օրբէլեանի ժամանակ նոր յաւելուով մը կը վերահաստատուին այդ առանձնաշնորհումները. (անդ, Հատոր Բ., երես 231):

Արտաքինով այսպիսի շքեղ փառաւորութիւններու մէջ փայլող Աթոռ մը, իր ներքինով նուազ փառաւոր չէր. ոչ միայն Ս. Սահակի եւ Ս. Մեսրոպի պէս Մեծ Վարդապետներ տուած էին անոր վարդապետական իշխանութիւնը, այլ եւ իր ամենէն նշանաւոր եպիսկոպոսներէն մէկը եւ շինողը Տաթևու վանքին, Յովնանէն Եպս. († 918), կարծես իբր փառապատկը իր հսկայ գործունէութեան. գիշերային ժամու պաշտամունքին մէջ կը տեսնէ Պետրոս եւ Պողոս առաք-

եալները, առաջինը իր երկաթի բանալիով և երկրորդը աւետարանով կամ իր առաքելական գիրքով, որոնք այդ բանալին ու գիրքը եպիսկոպոսին յանձնելով կ'ըսեն. «Տէրը հաճեցաւ հոս բնակիլ. մենք հոս հանգրաւանեալ ենք և քանի որ մենք հոս հանգրաւանեալ ենք, որ այստեղ կ'ենանք մինչև մեր Յիսուսի Դրիստոսի գալուստը. առիտը քայտնալնալն բանալին է, թող մնայ այս եկեղեցւոյ մէջ. վասնզի գրախտին գուռը այս տեղ պիտի քայցուի այն մեղաւորներուն համար, որոնք հաւատքով կը դիմեն. այս գիրքն ալ թող մնայ այստեղ. վասնզի այստեղէն պիտի բխի վարդապետական շնորհը և այս տեղ առաքել ու առնալն պիտի մնայ այս գրուածներուն ողջամիտ քարոզչութիւնը»։ — «Այս գիրք կ'ապրի» ի սիմն, զի սոսի բղիւղը և զնորմ վարդապետական, եւ ողջամիտ քարոզչութիւն ա'ս մնալոց է առաքելի եւ անխառնութեան (Օրբէլեան, Հատոր Ա., երես 272-273)։

Տաթևու Դպրոցը կամ Վարդապետարանը շատ ամուր փառքաւ իր աւանդութեան, ու ուղիւ միայն և հարազատ աղբիւրն ըլլալ Հայ եկեղեցւոյ վարդապետական (սոցիալիստ) և մեկնողական բնութեանը։ Յովհաննէս Եպիսկոպոսը մեծ նշանակութիւն ունի այս տեսակէտէն։ Ամէն զխնէ ձայն մը պէտք է որ ելլէ Եկեղեցւոյ մէջ, հաւատարմական խնդիրներու մէջ միաձայնութիւնը՝ կ'ապահովէ Եկեղեցւոյ տեսական յանգրաւանքն ու ազդեցութիւնը։ Այս ձգտումը թէն կը շնչուի Յովհաննէս Եպիսկոպոսի մասնաւոր, բայց նուազ շնչուած չէ աւելի էին ատեններ ալ։ Այսպէս՝ Օրբէլեան խոսելով «մեծ քերթող» և «անյաղթ փրկիստփայ» Մովսէսազաւի փրայ (է. դար), կ'ըսէ թէ նա ամէն բան սորված և ուսած էր՝ երբ «կապուցանեն յատրեան վարդապետութեան եկեղեցւոյ և նստուցանեն զուսիս ամենայն վարդապետութեան զիարարքը և ահաբեկու ամբողջութեան բարեւարանին, յորմէ բղիւսէր գիտօրէն աստուածային իմաստութիւնն և փարթումացուցանէր գաւառային աշակերտութիւն» (Հատոր Ա., երես 156)։

Մովսէսազաւի վարդապետութեան օրով՝ Տաթևու Դպրոցին մրցակիցն էր Արշալուսեանց կամ Երասխաձորի Վարդապե-

տարանը, ծանօթ նաև «Վարդիկ Հայր» անունով. հոն ալ «ճարտարք և գիտունք հայոց» շատ մը աշակերտներ կը կրթէին, բայց Կոմիտաս կ'ըսէ, յաջողակուած Տաթևու հրաշալի համբաւէն. իր եղբորորդին՝ Թէոփրոսը հոն դրկեց՝ նոյնիսկ գանց ընելով իր Կրթիկոնարանին մէջ գտնուած գիտնական վարդապետները։

Կը տեսնենք որ Ստեփանոս Սիւնեցին ալ (Է. դար). որ այնքան գերութիւններ ունէր բան սորվելու, Դրշալ Կաթողիկոսարանէն և Մաքինացոց վանքէն հտքը կը «փութայ» ճեպի յաղբիւրն իմաստից՝ ի Վարդապետութեան Սիւնեաց. որ զուսի էր ամենայն գիտնոց հայոց և պայծառացեալք Դպրոցին իր իմաստ, ուր «փոյթ ընդ փոյթ» հմտացաւ աստուածային իմաստից և հասաւ ի գագաթ տեսական շնորհին՝ լցեալ անհամեմատ հանճարով։ Եւ առեալ հրաման յեպիսկոպոսէն՝ նստաւ յամբիւնն բարեւական և մեկնէր գոտուածային գիրս աշակերտելոցն ի վարժարանին» (անդ, երես 175-6)։

Տաթևու Դպրոցին համբաւը ուրշափ ալ չափազանցուած նկատուի մէկ կողմէն, կարելի չէ ոսկայն միւս կողմէ՝ որոշալ անոր իրական արժանիքը։ Յովհաննէս Եպիսկոպոսը իրական կերպարանափոխ կ'ընեն Տաթևու վանքը և կը հասցնեն կատարաւ Դպրոցի մը վիճակին։ Եկեղեցիի պէտքերուն համար կը շինէ գետնափոր գանձատներ, սրբաշէն տապալկներ, գործատներ, ամբարանոցներ, սրբատուներ, գրառուներ և այլն։ Դրատուները մտաւորական կեանքի մշակութեան զբաւականներ են վանքերու մէջ։ Տաթևու վանքը «երեսի էր ոչ միայն շինուածովք», այլ և քահանայական և կրօնաւորական մեծ միաբանութիւն մը ունէր, որուն թիւը 500 էր Յովհաննէս Եպիսկոպոսէն. հաջը 1000ի բարձրացաւ (անդ, Հատոր Ա., երես 271 և Բ., երես 56)։ Երաժշտութիւնը կը ծովանար հոն, վարդապետական կրթութիւնը ճոխ էր, գրիչներ և նկարիչներ անթիւ էին այդ գիտնական և գեղարուեստական ոլորտին տակ (նոյն, անդ)։

Յայտնի կ'երևի՝ թէ Յովհաննէս Եպիսկոպոսն երեք տարուան պաշտօնավարութիւնը տեսական բարիք և ճաշակ վանքին համար, ուր հաւատարիմ մնաց ան իր քնսիւթի յաջողակութիւններուն՝ տալու

համար Հայ Եկեղեցւոյ Վարդապետութեան իրեն վայել բարձր գիրքը:

Իր յաջորդները (մասնաւորապէս ուրիշ Յովհաննէս Եպս. մը, Գ 1058, որ շարունակ յիշուեալ տարի շէնցուց Տաթևը, և Սարգիս Կթղ. ին վերահաստատել տուաւ իր Աթոռին աւանդական իրաւունքները, ինչպէս տեսնք վերև) պահեցին Տաթևու վանքին ու Վարդապետարանին գիրքը, որու անկման շրջանին հանդիպեցաւ նոյնինքն այս իրողութեանց պատմիչ Օրբէլեան Ստեփանոս Եպս. ի պաշտօնավարութիւնը, որ իր պատմութիւնը կը կնքէ 1299ին (անդ, Հատոր Բ., երես 257):

Այս անկման շրջանէն հետք մ'ը մտնէ մեզ համար Տաթևու Դպրոցին վիճակը, մինչև Եովհ. Որոտնեցին և Գր. Տաթևացին, որոնք նոր դարագլուխ մը կը բանան և որով նկարագիր մը կու տան ինչ Տաթևի վարդապետական փառաւոր ըմբռնութեան: Մետապոլիտան ձգտութիւնը շատոնց թուլցած էին Տաթևու շուրջը և այլ ևս անուն մը մնացած, երբ 1837ին Ս. Էջմիածին Սինոդը պաշտօնապէս ջնջեց Տաթևու վանահայրութիւնէն այդ տնտեսական Արքեպիսկոպոսութեան կամ Մետապոլիտանութեան տիտղոսն ալ և որովհեջ Տեղապահով կառավարել վանքը, և առաջին տեղապահն ալ եղաւ Շահնազարեան կարապետ Բաղմարգիւն վարդապետը:

* * *

Ի՞նչ էր արդեօք ուսմանց ծրագիրն ու աստիճանը, Տաթևու Դպրոցին, որու վրայ այնքան շուշուղուն տողեր շարած է Օրբէլեան:

Օրբէլեան՝ Մաթուսաղայի գիտական պաշարը սապէս կը դասաւորէ. «Ունեալ զԲերրովութիւնն եւ վարժեալ ճարտասանականն, հմտացեալ փիլիսոփայական արուեստից, լի ամենայն իմաստութեամբ եւ կատարեալ գիտութեամբ»: Ասոնց կցուած է նաև Ս. Սահակէն և Ս. Մեսրոպէն Սիւնեաց: Դպրոցին մենաշնորհուած բարգմաւունքին և մեկնողութիւն Ս. Գրոց (անդ, Հատոր Բ., երես 155): Ի՞նչ են ասոնք, ի՞նչ արժէք ունին իրր գիտութիւն և հմտութիւն, որ արժանի կ'ընէ Մաթուսաղան Սիւնեաց վարդապետարանի Աթոռին բարձրանալու:

Վասնզի ուսումնական այս շքեղ բարդութեան քով զարմանալի երևոյթ մը կը դիտենք: Ստեփանոս Սիւնեցի, որ Տաթևու Դպրոցին մէջ ուսաւ և սնաւ, և նոյնիսկ Մաթուսաղայի պէս նստած «յամբրինն րաբունական», և շղագրեցաւ երբեք չի մեկնելոյ զգրեանուն Հին և Նոր Կտակարանաց, կրօնական հակաճառութեան մը առթիւ չկրցաւ իր երկարնակ ընդդիմախօս Սմատ Բագրատունին հաւանեցնել. վասնզի, կ'ընէ Օրբէլեան, Ստեփանոս ո՞ր էր հմուտ արտէքն փիլիսոփայական արհեստին և իբրեզգէս՝ անարգուեցաւ իր ընդդիմախօսէն: Ստեփանոս ետքը Կ. Պոլիս եկաւ և ուղղափառ միայնակցի մը քով, ուր էր հմուտ արտէքն իմաստից, սորվեցաւ յունարէն, լատինարէն և գրչիք ցերեկ աշխատեցաւ թիւրքի և յարկեստոս նոցա ըստ փիլիսոփայական ոճոյն. անկէջ Աթէնք գնաց միշտ սորվելու համար (անդ, Հատոր Ա., երես 177-8): Եթէ այնչափ գիտութիւն կար Տաթևու Դպրոցին մէջ, ինչո՞ւ անոր վարդապետներէն մէկը, Ստեփանոս, ծանօթ չէ արտաքին փիլիսոփայական արհեստին, նա որ միակողմանի չմնալու համար, այսինքն ցեսականին և գործնականին միանգամայն տիրելու համար, մտած էր Սիւնեաց Վարդապետարանը (անդ, Հատոր Ա., երես 176):

Ստոյգ է որ մեր հարցութեանը գահացուցիչ պատասխանները կարելի չէ գտնել մեզի ծանօթ ազրիւրներու մէջ, Բայց ուշադրութիւն ընելով իմաստասիրական կարգ մը գործերու թարգմանութեան, թարգմանութիւններ՝ որոնք ընդարձակ շրջան մը ըրած են Սիւնեաց Դպրոցին մէջ՝ մասնաւոր Տաթևացի Գրիգորին վերլուծական աշխատութիւններով, կրնանք ըսել՝ թէ վարդապետական աստիճանին հասնելու համար իմաստասիրական հմտութիւնը անհրաժեշտ էր այդ Դպրոցին մէջ, թէ և իմաստասիրութիւնը իր ձախող ազդեցութեամբ երևան կու գայ հոն (Հմտ. Լոյս, երես 57):

Աթինական իմաստասիրութեան ճիւղերը բաղդատել, զոր օր. Օրբէլեանի տուած տնտեսներուն հետ, աւելի ճիշդը՝ Տաթևացի Գրիգորի վերլուծութիւններուն և մեկնութիւններուն հետ, թէ և շատ հետաքրքրական, բայց տարբեր աշխատութիւն մըն է, որ պիտի հետաքննէ մեզ մեր նիւթէն: — Թերևս

առիթ կ'ունենանք ուրիշ անգամ անդրազանայու այդ նիւթին վրայ: Առ այժմ բուսական կը համարինք մասնանիշ ընել ընդհանուր գիծերը Սիւնեաց Դպրոցին իմաստաբարկան ըմբռնութիւնը, որոնց համեմատ անշուշտ կը պատրաստուէին վարդապետութեան:

Իմաստաբարկութիւնը երկու ճիւղ ունի. ա) Տեսական, բ) Գործնական:

Տեսականը, որ «մտք և բանիւ» (raison), կը տեսնուի ու կը քննուի, երեք ճիւղերու կը բաժնուի. ա) Ուսումնական, բ) Բնաբանական, գ) Աստուածաբանական իմաստաբարկութիւն:

Աստուածային Ուսումնական իմաստաբարկութիւն ալ կը բաժնուի դարձեալ երեք ճիւղերու. ա) Քուստանական, բ) Տրամաբանական, գ) Աստղագիտական:

Գործնականը, որ «մարմնով և գործով» կը կատարուի, երեք ճիւղերու կը բաժնուի. ա) Խառոյական, բ) Տնտեսական, գ) Քաղաքական (Ձմեռան Հատոր, երես 163բ):

Իմաստագէր կը կոչուին անոնք, որոնք արտաքին փիլիսոփայութիւնը ուսած են, զոր օր. Պղատոն և Արիստոտէլ:

Իմաստակ կը կոչուին անոնք, «որք միոյ արհեստի են գլուխ», այսինքն այս ինչ կամ այնչէ՛ր ճիւղի մասնագէտ են. ինչպէ՛ս՝ Քերականութեան, Ճարտասանութեան, Աստղագիտութեան. այսպէս էին, զոր օր., Պլուտարքի:

Իմաստուն կը կոչուին ա) Բնականէն խոհմ և իմաստուն եղողներ, զոր օր. Աբրահամ, Իսահակ, Յակոբ, Յոր, Կուսնէիլոս և այլն. բ) Իմաստութիւնը շնորհիւ ընդունողներ, զոր օր. Բնակիւիլ, Սղիար Ուրիանց, Սողոմոն:

Իսկ իմաստբիւն, ըստ Պողոտի, նոյն ինքն Բրիտանոն է (Իիւր Հարցմանց, երես 269բ):

Բայց Տաթևացին իմաստբեան վրայ առանձին խօսելով, չորս տեսակի կը բաժնէ զայն. իմաստբիւնը, կ'ըսէ, «մտաց ներգործութիւն է». իմաստբիւն և իմացութիւն նոյն են:

ա) Իմաստբիւն և «գրնութիւն էիցոս քննիլ և «գշարթոմն ուսասուրացն», այսինքն՝ երկիրն ու երկինքը:

բ) Իմաստբիւն է արուեստագիտութիւնը:

գ) Իմաստբիւն է «բանական քննութիւնը», ճշմարիտն ու սուտը զանազանելու կարողութիւնը:

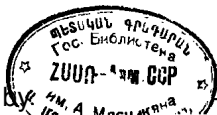
Այս երեք տեսակ իմաստութիւնները աշխարհային են կամ աշխարհական:

դ) Եւ կատարեալ Իմաստբիւնն է «Իմացմամբ հպել յԱստուած և յաստուածայինսն», այսինքն՝ իմանալի և հոգեօր կեանքին իմաստութիւնը (անդ, Հմմտ. Ձմեռան Հատոր, երես 156):

Շատ կարեւոր է Ձմեռան Հատորին մանաւանդ ԼԳ. Գլուխը, որ ազոց աշակերտեալ մանկանց ուղղուած քարոյ մըն է. հոն Գ. Տաթևացին կը բացատրէ՝ թէ վարդապետութեան պատրաստողներ ի՛նչպէս պէտք է գործադրեն Տեսական և Գործնական իմաստաբարկութիւնը իրենց կեանքին և պաշտօնին մէջ:

Իմաստաբարկութիւնը ըստ ինքեան իբր զուտ Կրթութիւն կամ գիտութիւն չէ որ պարզուած է հոն, այլ սերտիւ լծորդուած է քրիստոնէական գործնական կեանքի պայմաններուն հետ: Այս գրութիւնը կամ մեթոդ տարակոյս չկայ՝ որ փոխելով իմաստաբարկութեան նշանակութիւնը, ծառայութեան կը բերուի քրիստոնէական: Պէտք է մտադիր ըլլալ՝ որ սօս Սիւնեաց Դպրոցին յատուկ մեթոդ մը չէր, զոր դիտելու պէտք արդէն մեր ուսումնաբարկութեան սկիզբը (Առջ, երես 57), բացատրելու տեսն՝ թէ յոյն փիլիսոփայութեան սկզբունքները ի՛նչ պատճառով կրնային կիրարկուիլ քրիստոնէական մէջ: Տաթևու վարդապետարանը նոր բան մը չէր ընդ ուրեմն. ան բռնուած էր միջնադարեան իմաստաբարկութեան տիրող հոսանքէն, որ ունիթոսներու խոչնդակով եկած էր իր մօտ:

Մենք արդէն այնպէս կը կարծենք՝ թէ Գ. Տաթևացի, որ այս նիւթերու համար մեր իմասկ աղբիւրն է, շատ բան կը պարտի լատին մաքի ազդեցութեան, իր գրական բոլոր արդիւնքներուն մէջ: Իր Հարցմանց Գլուխ և իր Քարոյները, որոնք գիրքով կը լրացնեն, դրելու և պատճառաբանելու տարօրինակ նորութիւն մը երեսն կը բերեն: Ինչէ՛ հայ միտքը մնար ինքնիրեն՝ չհնք կարծել որ այդ շուրջ, կրկնաբան ոճը և արա-

մախօսելու անտանելի ձևերն ու եզանակները կեանք առնելին հայ մատենագրութեան մէջ, ինչ որ բարեբախտաբար իրով սկսած և գրեթէ վերջացած այ կրնան համարուիլ, այսինքն այն ժամանակամիջոցին մէջ, ուր Որոտնեցին և Տաթևացին կ'ապրին իրենց աշակերտներով ու գիրքերով, թէև իմաստասիրական այդ ոճին վերագրութեամբ կարելի է գիտել Կոլոտի Դպրոցին ալ մէջ։

Թէ արդեօք Տաթևու վարդապետաւոնը իսկապէս Տաթևացի Գրիգորէն Ձեռնագրութեամբ մէջ արտայայտուած ուղղութեամբ պատաստեց իր վարդապետները, թէ պարզապէս փորձի մը արդիւնք են այդ գրութեանը, վարդապետական նոր դաստիարակութեան մը գաղափարին նուիրուած, — ինչ ալ ըլլայ այս հարցումին տրուելիք պատասխանը. դիւրին է մակաբերել՝ թէ նոր ուղղութիւնը մեծ դեր ունեցած է այդ ժամանակամիջոցի վարդապետներու պատրաստութեան մէջ։

Այս ընդհանուր ակնարկէն ետք անցնինք մեր բուն նիւթին, տեսնելու համար՝ թէ Սյունեաց Դպրոցը կանոնագրութեան ի՞նչ իրաւունքներ կու տայ վարդապետին և ի՞նչպէս կ'ըմբռնէ անոր գերը Հայ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան մէջ։

Մեր ուսումնասիրութեան այս մասին մէջ պիտի հետևինք Մաթոցին՝ օգտուելով նաև Գ. Տաթևացւոյն գրութեանը, որոնք անհրաժեշտ են Սյունեաց Դպրոցին պատրաստած վարդապետը հասկնալու համար։

Արտապալած Լոյս Երաբարբերէն, 1906

(Շարունակելի՝ 7)

ԻՄԱՍՏԱՍԻՐԱԿԱՆ

Ս. Է. ՌԱՅԹԵՔԸՐ

ՍԻԶՈՑԸ

ԵՒ

ՈԳԻՆ

Յետախնդիր Յիզբեքի Մասին

ԵՒ

Փաստեր Աստուծոյ Գոյութեան

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

ԹԵ ԻՆՉՈՒՒ

ՆՈՐ ՊԼԱՏՈՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ
ՅԱՌԱՋԴԻՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ
ԱՐՁԱՆԱԳԻՅՑ

Օգգամեաններու արտայայտած նոր գաղափարներու հզոր հոսանքի ճնշումին տակ, Արիստոտէլեան աւանդութիւնը, գոնէ Փարիզի մէջ, փլու. եւ Ժն. դարու կէսէն ասդին, հասարակաց կարծիքի պատկառելի մասը Արիստոտէլականութեան կը նայէր իբրեւ զուտ եւ ամուլ իմաստակութիւն, անկապ իրականութեան եւ ճշմարտութեան հետ, «փնտրտուք, խոր խաւարին մէջ, գոյութիւն չունեցող բաններու», ինչպէս պիտի ըսէ Երազմոս, ապագային։ Սակայն, Սրեզմի մահէն ետք, ոչ միայն Արիստոտէլեաններու, այլեւ բնաբանական փիլիսոփայութեան Փարիզի դպրոցին կենսունակութիւնը սպառեցաւ եւ բնագիտութիւնը թաւամեցաւ մինչեւ այն օրը, երբ վերադարձնում մը ունեցաւ նոր շարժումի մը ծագումով, Ժն. դարուն։ Այս շարժումը ուրիշ բան չէր, այլ պարզապէս վերակենդանացած Պլատոնականութիւն։

Կրնայ զարմանալի թուիլ որ այսպիսի վերակենդանացում մը ձգտի բնաբանական